

Slavica Remškar: Na moji desni je sever

Ko so me vpisovali v šolo, je zdravnik glasno razmišljal: »Gospa, bi vpis odložili? Ta vaš *zahêrjeni* drobiž se mora okrepiti!« Potem pa so učiteljice ugotovile, da so mi najljubša igrača knjige, da lepo rišem in prepevam *ku štinglc*. Naj gre v prvi razred, a šolska torba naj bo čim lažja, so rekli.

Mama mi je torej namesto torbe kupila lahak platnen nahrbtniček. Ojej! *Ruzak* je bil za sošolce in sošolke še eno mojih čudaštev. Govorila sem *slovejnsku!* Nisem razumela vseh narečnih besed! Bila sem tako drobna, da so me sošolke nosile kot igračo in me v igri družina vedno porabile za dojenčka. Nisem se znala tepsti! Ko so fantje kamenjali močerada in so mu črevca visela ven, sem jokala in zbežala. Kar takoj sem gladko brala napisane in narisane besede v berilu. Številni otroci pa so mukoma vlekli v narečju: *mamaímajabuko*. *mamaímafruuško*. Nisem se igrala z deklicami. Za prijatelja mi je bil Marko, edini vrstnik iz Dulane vasi. Tudi Marko je bil odličen bralec. Tiščala sva se skupaj in izzvala nagajanje: *Škitlčki-škatlički, Slava je u škatlčki. Lejpa, remjena, od Markota žjena*. Pa sva se tudi midva kmalu razgledala po razredu in se opogumila. Tovaršica Pavla je znala povezati otroke, ki se nikoli prej nismo srečali. Nekateri še niso pokukali dlje kot do Dobravelj in Ajdovščine. V podružnico Vipavski Križ smo pešachili iz vasi Cesta in Pláče, Male in Velike Žáblje pa iz zaselkov Ótkovše, Olivše, Málka, Píkči ... Radio in televizija še nista raztopila narečij v pokrajinske pogovorne jezike. Knjižnemu jeziku so domačini rekli *slovejnščina*; niso ga uporabljali, govorili so '*po naše, po primorsku*'. Kadar česa narečnega nisem razumela, sem takoj sem dobila *facko*: *Ma kej na znaš, gauort, lublanska srajca!?*

Vsaka vas ima svoj glas, a pol stoletja nazaj je bil celo vsak zaselek utrdba zase, z drugačnimi besedami, naglasi, igrami. Za dobro vzgojene smo veljali otroci, ki se nismo potepali. Varno omejeni na svoje *portone* in *borjače*. Če smo se malčki *Cejstnarji* iz Dulane in Gurane vasi, iz Brajde, Olivša (pa izgovori *Wuolíuše*, če moreš!), Otkovša (pa izgovori *Wúotkouše*, če ti gre!) in iz Júouhoune in iz Malke naključno srečali v vaški trgovini, je vsak nezaupljivo kukal izza mamine ali nončkine riti.

Živahna večkulturnost in večjezičnost je od *tovaršice* Pavle terjala veliko ljubezni in medkulturnega prevajanja. Spočetka so se mali sovaščani držali skupaj in grdo gledali vse druge v razredu. Zmerljivke so letele čez klopi, med potjo domov so frčali tudi kamni: *Plačáni - tlačáni! Plačáni posrani! Plače – strgane hlače!* Z druge strani: *Velike Žableeeeejeeee – kuoza že bleeeeeje!* *Male Žable – stare grable!* In s tretje: *Cejstnarji – plejstnarji*. Kaj naj bi pomenilo plejstnarji? So plesnivi? Še zdaj ugibam. Medkrajevnih bitk sva se Marko in jaz bala. Izmuznila sva se po vinogradih, med oljkami, *woskúrži*, *gáckami* in češnjami. Šele ko sva pribežala med topole pred Dulano vasjo, sva bila varna.

Mnogi otroci doma niso izkusili ne knjig ne časopisov. Najprej so se učili listati, gledati, potem šele brati. Otroci premožnih kmetov so vedeli, kdo je kdo na vasi in so prevzemali vodstvo; celo učiteljici so nekateri nagajali. Najimenoitnejši sorodniki mojih sošolcev so živeli v Stari Gorici, v Trstu. Že tisti, ki so se lahko šopirili s sorodstvom v Ajdovščini, Novi Gorici, Tolminu, na Reki ... so bili stopnjo više od tistih, ki so obiskovali nono samo na Gočah. Jaz sem teto imela na Brezovici, *staro mamo* pa smo obiskovali na Barju. V Ljubljano so me starši sem pa tja peljali gledat denimo spreved dedka Mraza pa lutke v gledališče, folklorne plese v halo Tivoli in filme v otroški kino. A o tem sem si upala pripovedovati samo Marku. Skupaj sva sanjerala, kako bova šla v Ljubljano in drugam. V Indijo, od koder je nenavadna *Pančatantra*. V Rusijo, od koder so Puškinove pravljice. Tudi v črno Afriko si bova upala, kot liki iz povesti *V puščavi in goščavi* ali *Otroka kapitana Granta* A jaz dlje od Ljubljane nisem prišla, tu sem se udomačila. Marko pa se je po končani ljubljanski filozofski preselil v Pariz in je, kolikor vem, urednik pri neki francoski hiši. Ne, Marko mi ni bil *fouš*, pozorno me je poslušal. Pri drugih sošolcih bi tvegala, da jih s pripovedjo o Ljubljani dolgočasim ali da me takoj utišajo z *ljublansko srajco*.

Na fotografiji, posneti junija pod zahodnim zidom gradu Attemsov v Vipavskem Križu, v katerega ruševinah ždi šola, na steptani travnati terasi, ki smo ji rekli Poštajna in je bila naše gledališče, stadion in telovadnica obenem, se smehljajo, strmijo ali mežikajo otroci iz petih vasi in sedmih zaselkov. Ob koncu šolskega leta *se imamo radi, radi, radi*. *Tovaršici* Pavli je uspelo! Beremo vsi: nekateri komaj za silo, drugi slikanice, knjige ... Pišemo vsi: nekateri komaj besede, drugi pesmice in spise. *Tovaršica* se me zaščitniško dotika. (Se tudi ob koncu šolskega leta še zmeraj majčkeno boji zame?) Marko, edini z očali na fotografiji, je pa, ga vidite!?, fant med fanti, nič več *boječka*. A za potovanja skozi debele knjige bom še nekaj let njegova edina sopotnica.

Preden bova po svetu odšla zares, se morava naučiti orientacije in glej, te se bomo učili jeseni. Dobro, da so poletja otrok mnogo daljša kot poletja odraslih. Skoraj neskončna, po robovih se topijo od vročine, od sladkosti breskev in fig. Vseeno pa pride jesen in mi postanemo drugarčki. Podružnična šola ima le dve učilnici, pouk je dvoizmenski. Gornja učilnica, kamor napredujemo drugarčki, ponuja bajne razglede. Proti jugu gleda vrsta visokih grajskih oken in če smeš (ampak ne smeš, gledati moraš samo na tablo!), vidiš veliko notranje dvorišče. Od gradu so ostali debeli zidovi, kamne obraščajo bršljan, sršaj in krvomočnice. Streh ni več in ne stropov, ne okenskih ne vratnih okvirjev. V atriju stoji sivobel grajski vodnjak, gladek kot grlica; okrog trebuha mu je vklesan latinski napis, ki pomeni *Eleonora Attems daje vodo žejnemu gradu*. Otroci trdijo, da je vodnjak izkopan prav dol do reke Vipave. Čigav torej je? Od Križanov, ker v Križu stoji, ali od Žabeljcev, saj Vipava teče, kot vsakdo ve, med Velikimi in Malimi Žabljami? Kakor koli. Že sto let in več je zasut s peskom, suh. Predrzni fantje skočijo noter, molijo glavo čez rob in grozijo punčkam, ki tekamo okrog vodnjaka. Ujeli nas bojo, potegnili v vodnjak! *Uuuuu!* Cvilimo, vreščimo, izzivamo! Kadar je zunaj *tovaršica*, z njo vijemo okrog vodnjaka kólo *Lepa Anka*. Ko se umakne v učilnico, so na vrsti strašne igre. Fašisti prihajajo iz kleti, ki je bila nekoč, tako smo prepričani, grajska mučilnica. Lovijo partizanke in partizane. Žrtev odvedejo v klet in jo tam mučijo. A pridivjamo soborci in soborke, nesrečnika rešimo in tudi če sovražniki koga ubijejo, ga partizanske zdravnice v bolnici Franji uspešno pozdravimo. Spet skače in veselo vpije kot *med dvema ognjema*, kjer imamo vsi po več življenj. Igramo se lačne otroke, ki moledujejo: »*Mati, mi smo lačni.*« Mati mrzlo odgovori: »*Če ste lačni, bejžte u hram!*« Otroci stopamo po prstih v temno grajsko klet, a tam preži čarovnica *Pokovnica*, Plane za nami in kogar bo ulovila, bo postal naslednja hudobna mati. Rajamo: »*Prva ura bije, smrt, bejla kust! Druga ura bije, smrt, bejla kust ...*« Ko ura odbije dvanajst, se smrt zbudi in nas lovi. O, lovljenja nam ni bilo nikoli preveč.

To je bilo v prvem razredu. Pri stari *tovaršici* Veri pa so odmori krajši. Ona zelo rada *utrjuje snov*. Sedim pri edinem severnem oknu, gledam Čaven v jesenskem soncu. Tja gor, vsaj do Stomažev, pešočimo ob nedeljah s tatkotom in mamo. Eleonorin vodnjak pa si predstavljam v mislih: oh, igrati bi se šla, oh, kdaj bo odmor ...? Misli mi tavajo. Ampak *tovaršica* Vera zahteva, da ji sledimo *tudi z mislimi*.

»Vstanite, ponavljajte z mano in kažite z rokami!«

V zboru deklamiramo:

»Za mano je vzhod. Pred mano zahod. Na moji desni je sever. Na moji levi je jug.«

Razglabljam: Jug z vodnjakom je prav lep. Z dvorišča bomo med odmorom tekli na ljubo Poštajno. Ampak sever, ki bi moral biti mrzel in strašen Kako je mogoče, da skozi severno okno vidim še lepše in še več reči kot na jugu? Tam je Čaven, narobe obrnjeni čoln, v njegovih podzemnih dvoranah so jezera. Pod Čavnomo vidim Cesto; zelo topla vas, to vem, poleti je vroča. Zakaj *tovaršica* misli, da je Cesta na severu? Pred mano zahod ...Hm, na zahodu je samo tabla. In na vzhodu? *Tovaršica* ognjevito poudarja, da se orientiramo *po soncu*. Po soncu? Pri nas v razredu visijo na zadnji steni velike slike: zvonček s čebulico in krompir, ki ga vidimo hkrati pod zemljo in nad zemljo. Zgoraj cveti, po listih lezejo koloradski hrošči in tolste oranžne ličinke, spodaj pa so že krompirčki za pojest.

Gledam *tovaršico*, glasno govorim, kažem z rokami: »Na moji desni je sever ...«

Z nikomer pa si ne upam spregovoriti o zadržkih: Kaj bi se zgodilo, če se obrnem? V razredu se ne smemo nikamor obračati, gledamo lahko le na tablo. Ampak ... če bi se obrnila?! Vse bi se zavrtelo. Bi bile slike zvončka in krompirja potem na zahodu? Vas Cesta na moji levi pa bi se znašla na jugu, kar bi bilo pravzaprav pravično, ker je topla. V moji glavi so še hujši dvomi in skrbi: Če je res tako, kot deklamiramo, kako bom vedela, kje je sever in kje je jug, ko *ne bom* v tej učilnici?»

Ojej, mala Slavica, z mislimi res nisi bila pri razlagi!

Narečno

zahêrjen – shiran, tudi nerazvit

štinglc - ščinkavec

ruzak – nahrbtnik

slovejnsku - slovensko, tu v pomenu knjižno

fruška – hruška

škatlčka – škatlica

remjen – rumen

facka – klofuta

kust - kost